

I

Er was eens in het district Zlotogrod een ijkmeester, die heette Anselm Eibenschütz. Zijn taak bestond eruit de maten en gewichten van de kooplieden in het hele district te keuren. Op gezette tijden gaat Eibenschütz dus van de ene winkel naar de andere en onderzoekt de ellenstokken, weegschalen en gewichten. Hij wordt begeleid door een wachtmeester der gendarmerie in volle wapenrusting. Daarmee geeft de staat te kennen dat hij bereid is met wapens, zo dat nodig mocht zijn, de vervalzers te straffen, trouw aan het gebod dat in de Heilige Schrift verkondigd wordt en krachtens hetwelk een vervalser gelijk is aan een rover...

Wat nu Zlotogrod aangaat, dat was een nogal uitgestrekt district. Het omvatte vier vrij grote dorpen, twee aanzienlijke marktplekken en ten slotte het stadje Zlotogrod zelf.

De ijkmeester gebruikte voor zijn dienstreizen een tweewielig wagentje van staatswege, inclusief een schimmel, voor het onderhoud waarvan Eibenschütz zelf de kosten diende te dragen.

De schimmel bezat nog behoorlijk veel temperament. Hij had drie jaar bij de tros gediend en was alleen vanwege een plotselinge blindheid aan het linkeroog, waarvan ook de dierenarts de oorzaak niet kon verklaren, overgeplaatst naar de civiele dienst. Het was in elk geval een forse schimmel, gespannen voor een rap, goudgeel wagentje. Hierin zat op sommige dagen naast ijkmeester Eibenschütz de wachtmeester

der gendarmerie Wenzel Slama. Op zijn zandkleurige helm blonken de gulden punten en de keizerlijke dubbelkoppige adelaar. Tussen zijn knieën stak het geweer met gevelde bajonet omhoog. Teugels en zweep hield de ijkmeester. Zijn blonde en zachte, met zorg omhoog gepommadeerde snor had net zo'n gouden glans als de dubbelkoppige adelaar en de punthelm. Van hetzelfde materiaal leek ook hij gemaakt. Van tijd tot tijd knalde de zweep vrolijk en het leek alsof de zweep ronduit lachte. De schimmel galoppeerde voort, met eerezuchtige elegantie en met het elan van een cavaleriepaard in actieve dienst. En op warme zomerdagen, wanneer de straten en wegen van het district Zlotograd kurkdroog en bijna dorstig waren, steeg een enorme, grijsgouden stofwolk op die de schimmel, het wagentje, de wachtmeester en de ijkmeester omhulde. In de winter echter stond Anselm Eibenschütz een kleine tweepersonslee ter beschikking. De schimmel had dezelfde elegante galop, 's zomers en 's winters. Geen grijsgouden stofwolk, maar een van zilver, een sneeuwvlok hulde de wachtmeester, de ijkmeester, de slee nu in onzichtbaarheid, en al helemaal de schimmel, omdat die bijna even wit was als de sneeuw.

Anselm Eibenschütz, onze ijkmeester, was een heel rijzige man. Hij was oud-soldaat. Hij had zijn twaalf jaren als beroepsonderofficier doorgebracht bij het elfde regiment artillerie. Hij was, zoals men pleegt te zeggen, onderaan begonnen. Hij was een trouw soldaat geweest. En hij zou het leger nooit hebben verlaten, als zijn vrouw hem niet op haar strenge, zelfs onvermurwbare manier daartoe had gedwongen.

Hij was getrouwd, zoals bijna alle beroepsonderofficieren. Ach, ze zijn zo eenzaam, de beroepsonderofficieren! Alleen mannen zien zij, louter mannen! De vrouwen die ze tegenkomen, schieten langs hen heen als zwaluwen. Ze trouwen, de

onderofficieren, zorgezegd om ten minste één zwaluw bij zich te houden. Dus was ook de beroepsvuurwerker Eibenschütz getrouwd, met een nietszeggende vrouw, zoals iedereen had kunnen zien. Het speet hem heel erg het uniform vaarwel te moeten zeggen. Hij hield niet van burgerkleding, hij voelde zich als bijvoorbeeld een slak die gedwongen wordt haar huisje te verlaten, dat ze met haar eigen speeksel, dus van haar vlees en bloed, een kwart slakkenleven lang heeft gebouwd. Maar andere kameraden verging het bijna net zo. De meesten hadden een vrouw: bij vergissing, uit eenzaamheid, uit liefde – wie zal het zeggen? Allemaal gehoorzaamden ze hun vrouw: uit vrees en uit ridderlijkheid, uit sleur, uit angst voor de eenzaamheid – wie zal het zeggen? Kort en goed, Eibenschütz verliet het leger. Hij trok het uniform uit, het geliefde uniform, hij verliet de kazerne, de geliefde kazerne.

Iedere beroepsonderofficier heeft recht op een betrekking. Eibenschütz, die uit het Moravische stadje Nikolsburg afkomstig was, had geruime tijd geprobeerd in zijn geboorteplaats als sekwester of commies terug te komen, als hij al, dankzij zijn vrouw, gedwongen was het leger, zijn tweede en wellicht zijn eigenlijke Nikolsburg te verlaten. Maar in die periode had men in heel Moravië geen sekwesters of commiezen nodig. Op alle verzoeken van Eibenschütz werd afwijzend beschikt.

Toen ontstak hij voor het eerst echt in woede jegens zijn vrouw. En hij, een vuurwerker die zoveel manoeuvres en superieuren had weerstaan, nam zich voor vanaf nu sterk tegenover zijn vrouw te zijn; Regina heette zij. Op zijn uniform was ze ooit verliefd geraakt – dat was al met al vijf jaar geleden. Nadat ze hem in vele nachten bloot en zonder uniform had gezien en bezeten, verlangde ze nu van hem civiel en een positie, een thuis en kinderen en kleinkinderen en wat al niet!

Maar aan de woede had Anselm Eibenschütz helemaal

niets, nadat hij het bericht had ontvangen dat de betrekking van ijkmeester in Zlotogrod vrijkwam.

Hij nam ontslag. Hij verliet de kazerne, het uniform, zijn kameraden en vrienden.

Hij ging naar Zlotogrod.

II

Het district Zlotogrod lag in het verre oosten van de monarchie. In die streek was daarvoor een luie ijkmeester geweest. Hoe lang was het geleden – de ouderen konden het zich nog herinneren – dat er maten en gewichten waren! Er waren alleen nog weegschalen. Alleen nog weegschalen waren er. Stoffen werden met de arm gemeten, en iedereen weet dat een mannenarm, van de gebalde vuist tot aan de elleboog, één el meet, niet meer en niet minder. Iedereen wist verder dat een zilveren kandelaar één pond en twintig gram woog en een kandelaar van messing ongeveer twee pond. Ja, in die streek waren veel mensen die helemaal geen vertrouwen hadden in wegen en in meten. Ze wogen in de hand en ze maten met het oog. Het was geen gunstige streek voor een staatsijkmeester.

Er was, zoals gezegd, voor de komst van de vuurwerker Anselm Eibenschütz nog een andere ijkmeester in het district Zlotogrod geweest. Maar wat was dat voor een ijkmeester! Oud en zwak en aan de drank, had hij nooit de maten en de gewichten in het stadje Zlotogrod zelf gekeurd, laat staan in de dorpen en marktvlekken die bij het district hoorden. Daarom viel hem ook, toen hij werd begraven, een buitengewoon fraaie teraardebestelling ten deel. Alle kooplieden volgden zijn kist: degenen die met de valse gewichten wogen, namelijk met de kandelaar van zilver en die van messing, degenen die met de arm van de gebalde vuist tot aan de elleboog maten, en vele anderen die, zonder er baat bij te hebben

en in zekere zin enkel uit principe het bitter betreurden dat een keurder van gewichten was heengegaan die er zelf amper één kon hebben bezeten. Want de mensen in deze streek beschouwden al degenen die de aanspraken op recht, wet, gerechtigheid en staat onverbiddelijk verdedigden, als geboren vijanden. Voorgescreven maten en gewichten in de winkels hebben was reeds een zaak die men nauwelijks voor het eigen geweten kon verantwoorden. En wat betekende nu de komst van een nieuwe, gewetensvolle ijkmeester! Precies zo groot als de droefheid was geweest waarmee men de oude ijkmeester ten grave had gedragen, was het wantrouwen waarmee men Anselm Eibenschütz in Zlotogrod ontving.

Men zag namelijk op het eerste gezicht al dat hij niet oud, niet ziekelijk, niet drankzuchtig was, maar juist potig, sterk en rechtschapen, vooral veel te rechtschapen.

III

Onder die ongunstige omstandigheden aanvaardde Anselm Eibenschütz zijn nieuwe ambt in het district Zlotogrod. Hij kwam in de lente, op een van de laatste dagen van maart. In het Bosnische garnizoen van de vuurwerker Eibenschütz hadden de eekhoortjes al zachtjes geglansd, begon de goudenregen al te stralen, floten de merels al op het gazon, kwinkeleerden de leeuweriken al in de lucht. Toen Eibenschütz naar het noordelijke Zlotogrod kwam, lag de dikke laag witte sneeuw nog op de straten en aan de dakranden hingen de strenge, de onvermurwbare ijspegels. Eibenschütz liep de eerste dagen rond als een plotseling doof geworden man. Hij verstond de taal van het land, maar het ging er helemaal niet zozeer om te verstaan wat de mensen zeiden, het ging erom te verstaan wat het land zelf sprak. En het land sprak vreselijke taal: het sprak van sneeuw, duisternis, kou en ijspegels, hoewel de kalender van de lente vertelde en in de bossen van het Bosnische garnizoen Sipolje allang de viooltjes bloeiden. Maar hier, in Zlotogrod, krasten de kraaien in de kale wilgen en kastanjes. Bij bosjes hingen ze aan de naakte takken, en het leek alsof het helemaal geen vogels waren, maar een soort gevleugelde vruchten. De kleine rivier – de Struminka heette ze – sliep nog onder een zware ijskorst en de kinderen glibberden er vrolijk overheen, en hun vrolijkheid stemde de arme ijkmeester nog bedroefder.

Plotseling hoorde Eibenschütz in de nacht – de kerktoren

had nog niet middernacht geslagen – het grote gekraak van de barstende ijskorst. Hoewel het, zoals gezegd, midden in de nacht was, begonnen opeens de ijspegels aan de dakranden te smelten en de druppels vielen hard op de houten stoep. Een aangename, zoete wind uit het zuiden had ze doen smelten, die wind was een nachtelijke broer van de zon. In alle huisjes gingen de luiken open, de mensen verschenen voor de ramen, velen verlieten ook hun huis. Aan een helderblauw stralende hemel stonden koud, eeuwig en prachtig de sterren, van goud en van zilver, en het leek alsof ook zij vanuit de hoogte naar het gekraak en kabaal luisterden. Veel inwoners trokken haastig hun kleren aan, zoals men anders alleen bij grote branden doet, en togen naar de rivier. Met fakkels en lantaarns stelden ze zich aan beide oevers op en keken toe hoe het ijs barstte en de rivier uit haar winterslaap ontwaakte. Sommigen sprongen met kinderlijk plezier op een van de grote voortdrijvende schotsen, dreven er snel op weg, met de lantaarn in de hand, wuifden daarmee nog naar de achterblijvers op de oever, en pas na een hele tijd sprongen ze weer aan land. Iedereen gedroeg zich uitgelaten en dwaas. Voor het eerst sinds zijn komst maakte de ijkmeester met deze en gene inwoner van het stadje een praatje. Deze en gene vroeg Eibenschütz waar hij vandaan kwam en wat hij hier dacht te gaan doen. Hij gaf antwoord, vriendelijk en tevreden.

De hele nacht bleef hij met de inwoners van het stadje op. Toen hij 's morgens thuiskwam en het gekraak van het ijs al tot bedaren was gekomen, voelde hij zich weer bedroefd en eenzaam. Voor het eerst bespeurde hij de huiver die alleen door een voorgevoel veroorzaakt kan worden. Hij voelde dat hier in Zlotogrod zijn noodlot in vervulling zou gaan. Voor het eerst ook in heel zijn dappere leven was hij bang. En voor het eerst kon hij, toen hij met de dageraad thuiskwam en op

bed ging liggen, de slaap niet vatten. Hij maakte zijn vrouw Regina wakker. Wonderlijke gedachten kwamen bij hem op, hij moest ze uitspreken. Hij had eigenlijk willen vragen waarom de mens zo alleen is. Maar hij schaamde zich en zei enkel: 'Regina, nu zijn we helemaal alleen!'

Zijn vrouw zat rechtop in de kussens, in een lila nachtgewaad. De ochtend sijpelde zuinig door de kieren van de vensterluiken. Zijn vrouw deed Eibenschütz denken aan een tulp die gedurende deze eerste lentenacht in Zlotograd was beginnen te verleppe. 'Regina,' zei Eibenschütz, 'ik ben bang dat ik de kazerne nooit had moeten verlaten!'

'Voor mij is drie jaar kazerne net genoeg,' zei zijn vrouw, 'laat me nu slapen!'

Ze liet zich ook meteen weer in de kussens vallen. Eibenschütz duwde een vensterluik open en keek naar buiten, op de straat. Maar ook de ochtend was verlept. Verlept was de ochtend. Zelfs de ochtend was verlept.

IV

Overal waren kinderen. Kinderen waren overal. De wachtmeester der gendarmerie Wenzel Slama had zelfs twee keer achter elkaar, binnen twintig maanden, een tweeling gekregen. Het wemelde overal van de kinderen. Waar Eibenschütz ook keek, overal zag hij kinderen. Ze speelden in de goot met het vuile water. Ze speelden op het droge met hun knikkers. Ze speelden op de oude bankjes van het kwijnende park in Zlotogrod, een teringachtig park, een op sterven liggend park. Ze speelden in regen en storm. Ze speelden met ballen en hoepels en kegels. Waar ijkmeester Eibenschütz ook keek, overal zag hij kinderen, louter kinderen. De streek was vruchtbaar, dat leed geen twijfel.

Had ijkmeester Eibenschütz maar kinderen gehad! Dan zou alles anders zijn geweest; hem althans kwam het zo voor.

Heel eenzaam was hij, en hij voelde zich vreemd en ontheemd in de ongewone burgerkleding, nadat hij twaalf jaar in zijn donkerbruine artillerie-uniform had gehuisd. Zijn vrouw, wat betekende ze voor hem? – Voor het eerst vroeg hij zich af waarom en waarvoor hij met haar getrouwd was. Daar schrok hij enorm van. Hij schrok daar enorm van, omdat hij van zichzelf nooit gedacht had dat hij ook maar ergens van kon schrikken. Het scheen hem toe dat hij, zoals dat heet, uit zijn gewone doen was – terwijl hij toch eeuwig en altijd het rechte pad had bewandeld! Maar hoe het ook zij, trouw aan de militaire discipline en uit vrees voor de vrees wijdde